

begrip

(HOMO) SEXUALITEIT

JAARGANG 17 - NUMMER 104

MOSLIMS CHRISTENEN

Een tijdschrift, dat vanuit de RK-Kerk, de Nederlandse Hervormde kerk en de Gereformeerde kerken in Nederland streeft naar het kweken van onderling begrip tussen Moslims en Christenen en gelovigen van beide godsdiensten oproept tot ontmoeting, met respect en behoud van eigen identiteit.

BUREAUS VOOR DE ONTMOETING MET MOSLIMS

R. K. Kerk: Drs. L. van Oers, Cura Migratorum,
Luybenstraat 17, 5211 BR s-Hertogenbosch tel. 073 - 145159
Ned. Herv. Kerk: Drs. G. Speelman, 'Kerk en Wereld'
Postbus 19, 3970 AA Driebergen. Tel. 03438 - 12241
Gereformeerde kerken: Drs J. Slomp, Dienstencentrum
Postbus 203; 3830 AE Leusden. Tel. 033 - 960360/960329

REDACTIE:

M. van den Boom
K. de Jong
L. van Oers (contactpersoon RK)
T. Poort-de Groen (contact uitgever)
J. Slomp (contactpersoon GKN)
G. Speelman (contactpersoon NHK)
K. Steenbrink (hoofdredacteur)

Uitgever/ Redactie en administratie:
'Cura Migratorum'
Luybenstraat 17
5211 BR 's-Hertogenbosch
Fax 073 - 218512

Tekeningen: F. Kalb

Abonnementen:
f 20,— per jaar (5 nummers)
Losse nummers: f 6,50
Giro 4300211 t.n.v. Cura Migratorum/Begrip

Abonnementen kunnen elk gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd, tenzij vier weken voor het begin van het nieuwe kalenderjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Advertentietarieven op aanvraag.

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig.

(Homo)sexualiteit

Discussies over sexualiteit in het algemeen en zeker homosexualiteit worden in de wereld van christenen en moslims graag vermeden. Het kan nogal gemakkelijk negatieve reacties oproepen in een serieus blad en daarom zou het gemakkelijkste zijn, er voorlopig maar geen aandacht aan te schenken. Dat veranderde door de grondige en levendige bijdrage die wij ontvingen van Drs. Maarten Schild, geschreven in samenwerking met Dr. Ghassan Ascha, islamoloog van de Universiteit van Utrecht. Om hier ook een benadering van de christelijke kant tegenover te stellen heeft Drs. Jan Weenink, medewerker aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, ook een bijdrage willen schrijven. Voor reacties op beide artikelen staan wij uiteraard open, al beloven wij niet zonder meer, dat de discussie ook via de bladzijden van BEGRIP gevoerd kan worden.

In juni 1991 zal de hadj weer gevierd worden. Mede naar aanleiding daarvan is er een leerhuis over Hagar, voorbeeld en moeder der gelovigen. Vooral met het oog op gebruik van BEGRIP in onderwijskringen is er een kort verhaal en een fragment van een toneelstuk aan toegevoegd. Wellicht aanleiding tot meer!

Voor de rubriek "Moslims in Nederland" schreef Drs. G. Speelman een bijdrage op basis van de ervaringen van een gespreksgroep moslims-christenen in Utrecht. Zij verzwijgt de vele problemen niet, maar geeft ook een duidelijke richting aan.

INHOUDSOPGAVE BEGRIP NO 104, JUNI 1991

Leerhuis: Hagar	2
Een gesprek tussen twee gelovigen (Maarten Schild)	6
Homosexualiteit als zonde, ziekte en decadentie (Jan Weenink)	15
Cursussen en ontmoetingen	18
Moslims in Nederland	19
Boeken	25
Advertenties	29

Hagar

De belangrijkste plechtigheden van de islamitische bedevaart, de hadj, zullen in 1991 waarschijnlijk tussen 20 en 23 juni plaatsvinden. Op de 8e dag van de maand van de bedevaart vertrekken de pelgrims (de laatste jaren een 4 miljoen) voor de tocht van ongeveer 20 km. naar de berg Arafat, ten oosten van Mekka. Daar blijven zij op de 9e van de maand. Dit jaar zal dat waarschijnlijk vrijdag de 21e zijn en daarom maken in sommige landen extra veel pelgrims zich op om de reis te maken. Een Arafat-dag op een vrijdag is immers een bijzondere gelegenheid. Velen geloven dat de verdiensten dan overvloediger zullen zijn. De Golfoorlog lijkt dan ineens al weer lang voorbij en van een geheel andere orde dan deze religieuze verplichting. Op de tiende van die maand (waarschijnlijk zaterdag 22 juni, maar afhankelijk van het zien van de maanstand kan het ook een dag later zijn) wordt dan herdacht dat Abrahams geloof op de proef werd gesteld. Hij was bereid zijn zoon te offeren, maar God stelde op het laatste moment een ram in de plaats van Isaak (volgens joden en christenen) of Ismaël (volgens de moslims). Op die dag wordt dan ook in de hele islamitische wereld door de rijken een ram, schaap, kameel of rund geslacht. Het vlees wordt voor het grootste deel verdeeld als aalmoes onder de armen.

Niet alleen Abrahams offer is verbonden aan de hadj. De herinnering aan Abraham, Hagar en Ismaël is op vele manieren verbonden aan de stad Mekka en vooral aan de jaarlijkse terugkerende plechtigheden van de bedevaart. Volgens de berichten van de Koran

heeft Abraham samen met zijn zoon Ismaël de door Adam gebouwde Ka'aba, het heiligdom van Mekka, herbouwd. Nadat Abraham zijn vrouw Hagar en haar zoon Ismaël had moeten achterlaten in deze dorre streek, liep Hagar in wanhoop tussen de twee heuvels Safa' en Marwa. Pelgrims herhalen dit heen en weer hollen. Ismaël, toen nog een baby, vond daarop een waterbron. Bij wijze van kinderpraat zei hij toen iets van "Zamzam, zamzam" en zodoende heeft de bron, die temidden van de droge woestijn aan zoveel handelaren en hun karavananen water heeft gegeven, deze naam gekregen.

Ook al wordt haar naam in de Koran niet vermeld, Hagar heeft in de islamitische traditie een ereplaats gekregen en in oude en moderne boeken over "Belangrijke vrouwen in de Koran en de godsdienst" neemt zij een vooraanstaande plaats in, naast Eva, Asiah de vrouw van Faraο, Bilqis, de koningin van Sjeba en Maria, moeder van Jezus. In deze verhalen is Hagar een "moeder der gelovigen" die de zware beproevingen die aan haar geloof worden gesteld, glorieus weet te doorstaan. Uit een werkje van een Koewaitse schrijfster, Hidajah Sultan Salim, ontleen wij enkele passages over haar leven:

Hagar, moeder van Ismaël, verheven vrouwe..

[.. Toen Abraham met Sara in Egypte was, werd de Faraο op haar verliefd, maar vernam uiteindelijk via een droom dat zij Abrahams echtgenote was.] Onmiddellijk gaf de Koning van Egypte bevel dat zij teruggevoerd zou

worden tot haar wettige man, Abraham. Zij moest ook allerlei sieraden, dure briljanten en diamanten krijgen. Zij moest ook een slavine als dienares meekrijgen. Daartoe werd Hagar uitgekozen. Hagar was immers de dochter van een door de Farao overwonnen koning.

[Sara werd jaloers op Hagar toen deze een zoon kreeg..] Daarop verrichtte Abraham in de nacht een speciale *salaat isikhharah*, een gebed om van God richtlijnen te ontvangen hoe hij in deze zaak zou moeten handelen. God gaf hem bevel om zijn echtgenote Hagar met haar kind naar een speciale plaats te brengen. Abraham gaf onmiddellijk gevolg aan het bevel van God en legde de lange weg door de woestijn af, door leegte en droogte heen. Daar groeide absoluut geen gras. Uiteindelijk kwam hij tot het Heilige Huis van de Ka'aba. Daar aangekomen hield hij stil en liet hij Hagar en haar zoon van de kameel afkomen. Abraham liet wat water en voedsel bij hen achter en vertrok toen in de richting vanwaar hij gekomen was.

Hagar was helemaal overstuur toen zij Abraham zo maar zijn kameel zag wenden en weggaan, terwijl zij op die verlaten plek alleen bleef. Zij greep de teugels van Abrahams kameel en riep: "Waar wil je naar toe, Abraham? Waarom laat je ons op deze ellendige droge plek alleen. Hier kan niets leven, er is geen water, geen sterveling komt hier ooit langs. Er zijn alleen wilde dieren, slangen en giftige schorpioenen."

De profeet Abraham legde haar uit, dat het hier ging om een bevel van God, dat aanvaard en opgevolgd moest worden. Daarop protesteerde Hagar niet meer. Zij aanvaardde het en zocht haar toevlucht bij Gods bescherming. Zij zei dan ook: "Goed dan. God zal mij stellig niet teleurstellen."

De profeet Abraham vertrok daarop

naar zijn vorige woonplaats, maar wel met een bedroefd hart. Wat was hij angstig en bezorgd over het lot van Hagar en haar zoon, zijn oogappel, die hij nog nooit alleen gelaten had. Nu moest hij hen verlaten. Maar het geloof en het vertrouwen in Gods goedheid en bescherming kalmeerden hem. Hij boog zijn hoofd en hij fluisterde: *Onze Heer, ik heb enkelen van mijn nakomelingen in een vallei zonder gewas bij Uw heilige huis laten wonen, onze Heer, om de salaat te verrichten. Maak dan dat de herten van sommige mensen toeneiging tot hen krijgen en voorzie met vruchten in hun levensbehoeften; misschien zullen zij dank betuigen*, Koran, Soerat Ibrahim 14,37.

Een toneelstuk over Iblis, Abraham, Hagar en Ismael

Over de gebeurtenissen rond Abraham, Hagar en Ismael heeft de Indonesische moslim-schrijver Muhammad Diponegoro een toneelstuk geschreven, dat vanaf 1961 ook regelmatig is uitgevoerd en via de TV uitgezonden. Het heeft de titel "Iblis", naar de naam die aan de duivel wordt gegeven. In het verhaal wordt meer aandacht gegeven aan twijfel, verzoeking, de psychologische achtergronden. Wij vertellen hier een gedeelte uit de tiende scene, als Abraham zijn eerstgeboren zoon Ismaël komt halen om hem te offeren, maar dat niet aan Hagar wil vertellen:

Iblis: *(komt brutaal binnen, hij geeft een schop tegen de zak van Abraham die op de grond ligt).*

Abraham: *(boos)* Ken jij dat heerschap, Hagar?

Hagar: Dat is Iblis!

Iblis: *(lacht brutaal)* Natuurlijk kent hij mij wel!

Abraham: Ik heb hem al verschillende keren hier naar binnen zien kijken, als ik aankwam.

Iblis: *(valt hem in de rede)* Waarom zou

zij dat aan jou moeten vertellen? Omdat jij haar man bent? Maar zelf houd jij allerlei dingen voor je vrouw verborgen. Waarom vertel je Hagar ook niet rechttoe rechtaan waarom je nu komt?

Hagar: Dit is zijn eigen huis.

Iblis: Oh. Ik vraag jou niets! Jij bent inderdaad de vrouw van Abraham. Maar wat weet jij eigenlijk van hem? Ha...

Hagar: Daar heb je niets mee te maken.

Iblis: Heb ik daar niets mee te maken? Abraham is mijn zaak geworden. Het lot van alle mensen is mijn zaak.

Hagar: Hij komt hier naar toe, omdat ik zijn vrouw ben en dit zijn huis is.

Abraham: (*rustig maar streng*) Hagar, stil nou Hagar. Ik ken dat heerschap wel.

Iblis: Natuurlijk kennen wij elkaar. Wij komen elkaar regelmatig tegen.

Abraham: Komt hij dikwijls hier naar toe, Hagar?

Iblis: (*zit op de divan*) Vanmorgen voor het eerst. Je hoeft niet bang te zijn, Abraham. Ik ben vanmorgen pas gekomen, juist voordat jij uit Kanaan kwam.

Abraham: Je bent dus speciaal gekomen om mij te ontmoeten?

Iblis: Ja, min of meer dus wel zo...

Abraham: Nou heb je mij dus ontmoet. Wat wil je nu van mij?

Iblis: (*aarzelt*) Eh...

Abraham: Nou, wat wil je van mij?

Iblis: (*komt ineens overeind*) Ik wil alleen maar zeggen dat jij geen lef hebt en een bangerd bent.

Hagar: Stuur hem toch weg, Abraham!

Abraham: Hou toch je mond, Hagar. Ik weet nu al wat je bedoeling is.

Iblis: Nou zeker weten: jij weet ongetwijfeld wat mijn bedoeling is. Maar toch vraag ik jou nog één keer: schiet nou toch op, vertel nou eens eerlijk waarom je hierheen bent gekomen.

Hagar: Nou, wat moet er verteld worden? (*Zij kijkt om beurten Abraham en*

Iblis aan)

Iblis: (*tegen Hagar*) Nou stel jij dus de vragen. Jij weet dus niets van Abraham af.

Abraham: Er is echt niets dat ik jou zou moeten vertellen, Hagar....

Hagar in de tekeningen van Rembrandt

In het bijbelboek Genesis wordt Hagar verstoten, maar wordt er ook een verheven belofte over haar uitgesproken: *Uw nakomelingen zal Ik zeer talrijk maken, zo talrijk dat zij niet meer te tellen zijn.* (Genesis 16:10) Tegenover die verheven belofte staan ook minder gunstige uitspraken, zowel in Genesis als bij Paulus. In de christelijke traditie is Hagar er meestal niet zo goed van af gekomen. Zij staat in het algemeen niet in die lijn van vrouwen, van Eva tot Judith, die een voorafbeelding van Maria, Jezus' moeder zijn geworden. Een uitzondering daarop is wel de tekenkunst van de Nederlandse 17e eeuw. In de tekenkunst van Rembrandt en zijn tijdgenoten heeft de figuur van Hagar een heel bijzondere rol gespeeld. Er zijn niet minder dan 151 tekeningen bekend van Rembrandt en zijn tijdgenoten, waarin een episode uit het leven van Hagar wordt uitgebeeld. Twee daarvan zijn wel heel bijzonder. Op de eerste (afb. 1) zien we een tekening van P. Lastman. De engel troost daar Hagar in de woestijn, maar de afbeelding toont zoveel overeenkomsten met de boodschap van Gabriël aan Maria, dat we wel moeten denken aan een gelijk-nis tussen Hagar en Maria, door de tekenaar bedoeld! De tweede afbeelding toont een copie van een Rembrandt-tekening "Hagar in de woestijn." De bid-dende en vertwijfelde figuur van Hagar lijkt op vele afbeeldingen van Jezus in doodstrijd in de Hof van Olijven. Mogen we uit deze tekeningen opmaken,

dat deze kunstenaars lijnen hebben willen trekken tussen Hagar enerzijds en Maria en Jezus anderzijds? Hoe dan ook, in de lijn van een belangstelling voor de Abrahamitische wortels van Joden, Christendom en Islam is het goed ook de figuur van Hagar nadere aandacht te schenken. KS

Literatuur: Voor de verhalen zie ook

Baukje Offringa, *Marhaban. Verhalen uit de wereld van de islam*, Den Haag, Meinema, 1989; voor de tekeningen: H. van de Waal, 'Hagar in de Woestijn door Rembrandt en zijn school', *Kunst-historisch Jaarboek*, 1, 1947, 145-169; voor het toneel: Muh. Diponegoro, *Iblis. Drama satu babak*, Jakarta, Panjimas 1983.

Een gesprek tussen twee gelovigen

Decor:

Een Grand Café, hoog plafond, statig. Eenvoudige stoelen en tafel. Geen achtergrondmuziek, wel geroezemoes. Af en toe komt de ober langs om te vragen of de klanten nog iets willen drinken.

Spelers:

- Marcel: Een lange, slanke jonge man van 25. Blauwe ogen. Kort, stekelig haar, waarvan te zien is dat het zwart geveerd is, het blond zie je er doorheen. Een oorbel in zijn linkeroor. Spijkerbroek, fel gekleurd overhemd, zwarte Italiaanse laarsjes. Bij zich draagt hij een linnen tas met "Roze Zaterdag" erop. Drinkt thee.

- Khalid: Een wat gezette, grijzende man van 35-40. Donkere ogen. Haar glad naar achter gekamd, wat opstandige krulletjes. Bruine ribfluwelen broek, wit overhemd, stropdas met streepjes, zwart colbertje, bruine schoenen. Een wat versleten diplomatenkoffertje bij zich. Drinkt koffie en rookt veel.

Gesprek:

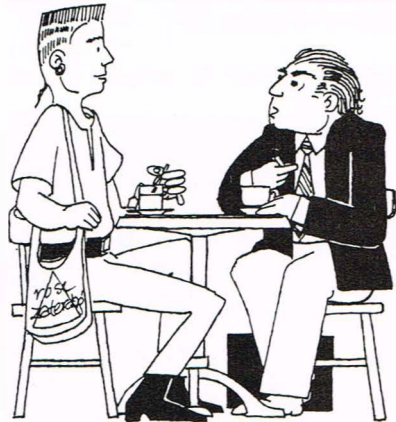
(Khalid zit te wachten, drinkt koffie, rookt en bladert tussen zijn papieren, die rommelig over de tafel verspreid liggen.

Marcel komt gehaast binnen lopen, rood hoofd. Ze schudden elkaar de hand.)

M: "Sorry dat ik wat laat ben maar de actie-vergadering liep wat uit en er stonden allerlei fietsen voor de mijne."

K: "Geen probleem. Wil je wat drinken?"

M: "Thee, graag, maar ik zal het zelf wel even halen."

(en hij staat op, loopt naar de bar, en komt even later terug met zijn thee)

K: (die wat verbluft achterblijft, zoekt als M weer aan de tafel zit oogcontact met de ober en roept) "Ober, mag ik nog een koffie van u?"

M: "Nou, ik wilde maar gelijk beginnen. Ik wilde met je praten over homosexualiteit en islam. Ik zou graag voor een bijvak een onderzoekje doen en ik dacht dat je me wel zou kunnen helpen, als moslim en docent Geschiedenis, bedoel ik."

K: "(Verbaasd) Zo, je valt wel gelijk met de deur in huis zeg! (Strenger) Ik zou het trouwens prettiger vinden als je me met u aansprak, want ik ben je vriendje niet. Afgesproken?"

(Vriendelijk) Laat me even denken. Homosexualiteit en islam zei je, waarom dat onderwerp?"

M: "Nou, ik ben zelf homo en actief bij het COC en ik vraag me af waarom moslims zo intolerant moeten zijn ten opzichte van homo's."

K: "Zo zijn ze dat dan?"

M: "Nou, ik heb een paar Marokkaanse vrienden, maar die willen voor geen goud homo genoemd worden. En in Iran zijn homo's geëxecuteerd."

K: "Tja, als je het zo bekijkt. Maar wat wil je met dat onderzoekje bereiken?"

M: "Nou, dat moslims in Nederland toleranter omgaan met homoseksuelen, dat ze homo's accepteren, ook als dat hun eigen kinderen zijn."

K: "Zo, dat is heel wat voor een bijvak-onderzoekje."

M: "Nou ja, het hoeft ook niet meteen. Maar ik vind dat er wat moet veranderen, zo kan het niet langer."

K: "Heb je er last van dan?"

M: "Nou, het is toch onrechtvaardig dat ze me niet als homo accepteren?"

K: "Accepteer je hen als moslim?"

M: "Ja, want ik vind het prima dat ze hun eigen moskeeën hebben en zo."

K: "Dat geloof ik graag, maar vind je het ook prima dat ze als moslims bepaalde ideeën hebben die niet stroken met jou ideeën?"

M: "Dat snap ik niet. Wat bedoelt u precies."

K: "Laat ik het je uitleggen. De islam ziet sex als een heel normale en natuurlijke behoefte van ieder mens. Symbolisch hiervoor is de belangrijke plaats die wordt toegekend aan sex in het paradijs. Daar wacht de gelovige een hoogtepunt, ook op sexueel gebied, met eeuwig maagdelijke meisjes, onsterfelijke knapen zo mooi als verborgen parels, permanente erecties en on-eindige orgasmes."

M: "Wauw, dat klinkt geweldig!"

K: "Mmmm, maar op aarde heeft sex een problematische kant, omdat de mens nu eenmaal onvolmaakt is. Vrije sex, dus met wie je maar wil, zou een bedreiging kunnen vormen voor de sociale orde en aanleiding geven tot chaos. Daarom zijn wettelijke regels nodig en hoort sex beperkt te blijven tot het

huwelijk."

M: "Wacht even, dan pak ik pen en papier om het op te schrijven."

K: "Goed. Het huwelijk is de basis van de geordende samenleving. De goddelijke harmonie van het leven, die bestaat uit man en vrouw die elkaar aanvullen, wordt in het huwelijk tot uiting gebracht. Door sex te hebben binnen het huwelijk getuig je van de wil van God, dank je God voor zijn goedheid en giften en ervaar je een voorproefje op het paradijs. Terwijl het soms leidt tot een hernieuwing van God's schepping."

M: "Dat geloof ik graag, maar hoe zit het nou met sex tussen mannen?"

K: "Sex buiten het huwelijk is overspel en wordt gezien als een misdaad tegen de mensheid. Het verscheurt de gemeenschap der gelovigen en tast de reputatie en het bezit van de familie aan. Ook sexuele handelingen tussen sexe-genoten worden beschouwd als overspel, want het is sex met een onwettige partner. Homosexueel gedrag wordt gezien als bijzonder verderfelijk, omdat degene die dat doet zich verzet tegen Gods schepping. Vrouwen zijn immers sexueel gezien voor mannen bestemd en omgekeerd. Zo zou de Profeet, Mohammed, ooit gezegd hebben: "God vervloekte de mannen die verwijfd doen en de vrouwen die zich als mannen gedragen." Door je homoseksueel te gedragen ben je dus eigenlijk in opstand tegen God, je bedreigt de maatschappelijke orde en je doorbreekt de door God gegeven harmonie. Van daar dat de islamitische wet homoseksueel gedrag veroordeelt en zwaar bestraft."

M: "Vertel eens wat over die straffen."

K: "Je kunt je vast nog wel herinneren dat ik tijdens het college verteld heb dat de islamitische wet, de shari'a, regels voorschrijft voor het gedrag van de gelovigen. Het woord van God zoals

het werd geopenbaard aan de Profeet, is de Koran. Daarin werd homoseksueel gedrag verboden en strafbaar gesteld. In sura 4:16 lees je: "Als twee mannen onder jullie het doen, straf hen beiden. Indien ze berouw hebben en zich beteren, laat ze dan. God is vergevend en barmhartig."

M: "Jeetje, dat u dat zomaar uit uw hoofd weet!"

K: "Tja, vroeger op de Koranschool heb ik veel verzen van de Koran uit mijn hoofd moeten leren, en dat is aardig blijven hangen."

Maar laat ik verder gaan: In de Koran werd daarnaast het verhaal verteld van de apostel Lot en zijn onfatsoenlijke en boosaardige dorpsgenoten. Je weet wel, het verhaal van Sodom in de Bijbel. Lot's dorpsgenoten waren ongelovig, en overtraden bewust de regels van God. Hun gierigheid gaf aanleiding tot ongestuurd geweld en diefstal, en zelfs tot mishandeling en verkrachting van vreemdelingen. Maar het meest typerend voor hen was hun homoseksuele gedrag. Het vol "wellustige verlangens benaderen van mannen in plaats van vrouwen" was "afschuwelijk gedrag, zoals voor hen in de wereld nimmer was voorgekomen". Koppig in hun ongelooft als ze waren, weigerden ze naar God's boodschapper Lot en diens waarschuwingen te luisteren. Daarom strafte God hen met een regen van

gloeiende kleistenen die hen allen doodde. Hun dorp bleef als een ruïne achter, als een waarschuwing voor die mensen die nog mochten twijfelen aan God's macht.

Homoseksueel gedrag wordt in het Arabisch het "doen zoals de mensen van Lot" genoemd. De termen voor homoseksueel gedrag, "liwaat", en voor de degene die zich homoseksueel gedraagt, "loeti", zijn beide afgeleid van Lot, "Loet" in het Arabisch."

M: "Goh, dat is interessant, maar hoe moeten ze nou gestraft worden?"

K: (Glimlachend) "Niet zo ongeduldig, dat wilde ik nu net gaan vertellen: De hadith is, zoals je weet, de verzameling van wat de Profeet volgens overgeleverde ooren ooggetuigen gezegd en gedaan zou hebben. Hierin werd homoseksueel gedrag in zeer felle termen veroordeeld. Hij of zij die zich homoseksueel gedroeg wachtte verschrikkelijke kwellingen in het hierna, maar ook de doodstraf op aarde. "Als je twee mensen ziet die doen zoals de mensen van Lot, dan moet je de degene die doet en de degene met wie het gedaan wordt doden." Volgens de islamitische rechtsgeleerden, de Ulama, moest overspel, en dus ook homoseksueel gedrag, bestraft worden met steniging voor gehuwden en honderd zweepslagen voor ongehuwden."

M: "Steniging of zweepslagen dus, dat is niet niks."

Dus als ik het goed begrijp, zegt u tegen me dat ik ook niet van een moslim kan verwachten dat hij me accepteert, omdat volgens zijn geloof homoseksueel gedrag zondig en verboden gedrag is dat zwaar bestraft hoort te worden."

K: "Precies! Net als een christen dat volgens zijn geloof niet zou kunnen accepteren."

M: "Maar ik heb nog nooit gehoord dat christenen homoseksuelen stenigen of zweepslagen geven."

K: "Ho, ho. Wacht even! Nu haal je theorie en praktijk door elkaar. Dat gebeurt wel vaker in het westen. Dan vergelijkt men de theorie van de islam met de huidige praktijk in het westen. Volgens de theorie van het christendom is homoseksueel gedrag ook zondig en verboden. Dat het in de praktijk over het algemeen anders uitwerkt, is een andere zaak, die je bij de islam ook tegenkomt. Maar daar wil ik zo dadelijk verder op ingaan. Laat ik eerst nog wat vertellen over de theorie van de islam met betrekking tot homoseksueel gedrag. Het is een complexe zaak. Het achterliggende idee bij de zware straffen (steniging of zweepslagen) voor overspel, en dus ook voor homoseksueel gedrag, was dat er een afschrikwekkende invloed van uit zou gaan. Daarom ook zou de straf in het openbaar moeten worden voltrokken. Afschrikking en berouw waren eigenlijk belangrijker dan bestraffing. Vandaar dat eerst aan een aantal beperkende voorwaarden moest worden voldaan voordat een persoon veroordeeld kon worden vanwege homoseksueel gedrag. Dit moet je goed opschrijven, want het is erg belangrijk. Luister: Vier volwassen moslims van het mannelijk geslacht, met een onberispelijke reputatie, zouden moeten zweren dat zij persoonlijk ooggetuige waren geweest van het seksuele contact. Deze mensen moesten dus gezien hebben dat de pen in de inktpot wordt gedoopt, als je begrijpt wat ik daarmee bedoel."

M: "Dat de één de ander neukt, toch?"

K: "Mmmm, zo zou je het ook kunnen zeggen."

M: "Maar dat komt toch haast nooit voor? Ik bedoel, wie doet het nou met vier mensen erbij of zodat vier mensen het kunnen zien? En dan vooral nog als je weet dat het eigenlijk verboden is?"

K: "Dat ben ik helemaal met je eens. Maar er zijn nog meer voorwaarden,

dus laat me verder gaan: Bij minder dan vier getuigen werden de getuigen zelf bestraft. Verder waren de getuigen verplicht aanwezig te zijn bij de uitvoering van de straf, en zouden ze bij stening zelf de eerste stenen moeten werpen."

M: "Hallo zeg, dat is niet niks allemaal! Dus het is niet erg aantrekkelijk om getuige te zijn."

K: "Je luistert goed. Mocht nu blijken dat de aanklacht ongerechtvaardigd was, dan werd de aanklager zelf bestraft met tachtig zweepslagen."

M: "Dus je kijkt wel uit om iemand zomaar aan te klagen."

K: "Precies, want het is ook niet niks wat je daarmee doet. Een beschuldiging van overspel, waaronder homoseksueel gedrag valt, is een zeer ernstige zaak, die enorme sociale consequenties kan hebben. Maar we zijn er nog niet: Een dader zou alleen bestraft kunnen worden als hij of zij volwassen en moslim was, en bovendien uit vrije wil gehandeld had. Dus hij of zij moest niet verkracht zijn of iets dergelijks. Een bekenenis van de dader was voldoende reden om hem te veroordelen, maar moest dan wel vier maal afgelegd worden. Daarbij zou de beklagde gewezen moeten worden op het feit dat als hij

berouw had, hem een minder zware straf wachtte. Het was zelfs zo dat als de dader spijt betuigde voordat de getuigen hun verklaring hadden afgelegd, dat hij dan slechts licht bestraft zou worden. Dus, zoals ik al zei, afschrikking en berouw waren belangrijker dan bestraffing, vandaar al die voorwaarden.”

M: “Pfff, ingewikkeld allemaal zeg!”

K: “Het is nog veel ingewikkelder.”

M: “Maar wordt er dan wel ooit iemand veroordeeld voor homoseksueel gedrag?”

K: “Zelden of nooit, en als het gebeurt, dan is het meestal een politieke zaak. Alleen in het geval van homoseksuele verkrachting, met name van minderjarigen, zal er streng opgetreden worden.”

M: “Dus homoseksueel gedrag is in principe ten strengste verboden, maar er wordt zelden of nooit iemand voor veroordeeld, behalve dan bij verkrachting?”

K: “Mmmm, maar dat komt natuurlijk ook omdat de shari’a, de islamitische wet, in de meeste landen van het Midden Oosten niet meer in de praktijk van toepassing is, behalve dan in Iran en in Saoedi Arabië. In andere landen is de islamitische wet al jaren vervangen door een burgerlijk recht dat op westerse leest geschoeid is. Alleen het familierecht en het erfrecht zijn meestal nog uit het islamitische recht overgenomen. Toch vind je ook in het burgerlijk recht soms straffen terug voor homoseksueel

gedrag, maar er is weinig bekend over bestraffing in de praktijk.”

M: “Toch snap ik het niet, want ik heb juist gehoord dat homoseksueel gedrag in het Midden Oosten veel voorkomt. Dat het een soort homoparadijs zou zijn, waar jongens het als bijverdienste doen zoals in Drente uien of in Katwijk garnalen pellen!”

K: “Dat is mooi gezegd!”

M: “Ja, dat zei Gerard Reve, die ken ik net zo goed als u de Koran. Verplichte kost voor een homo!”

Maar als homoseksueel gedrag werkelijk zoveel voorkomt, terwijl het eigenlijk niet mag, dan zou het toch vaak bestraft moeten worden? Of ben ik nou gek?”

K: “Je bedoelt dus dat de houding van moslims ten opzichte van homoseksueel gedrag tegenstrijdig is. In principe is het verboden, maar in de praktijk komt het regelmatig voor en wordt het zelfs tolerant bejegend.”

M: “Precies! Hoe kan dat nou?”

K: “Dat is een ingewikkeld verhaal. Heb je nog even de tijd?”

M: “Geen probleem, ik vind het razend interessant, dus vertel verder.”

K: “Goed. Luister, dan moet ik je eerst iets uitleggen. Het is moeilijk om in het algemeen over de islam te spreken, omdat er zoveel verschillen bestaan tussen moslims onderling. Je hebt bijvoorbeeld Marokkaanse en Indonesische moslims, analfabete en intellectuele moslims, orthodoxe, mystieke en vrijzinnige moslims, sunnieten en shi’ieten, etc. Ook al is het erg generaliserend, toch wil ik proberen, om het voor de duidelijkheid algemeen te houden. We mogen zeggen dat de islam een tolerant en verdraagzaam geloof is. En kom nou niet aan met allerlei voorbeelden van onverdraagzaamheid, want ik heb het over de islam in het algemeen.

Volgens de islam is God de enige die volmaakt is. De mens is een onvolmaakt wezen dat nu eenmaal fouten maakt en zondig is. God staat begripvol tegenover die fouten en is barmhartig en vergevend. God vergeeft de mens die zich oprecht schaamt en berouw toont voor zijn zondige gedrag. Wat betekent dit nou: Het merendeel van de moslims accepteert en respecteert de normen en moraal die de islam voor de maatschappij heeft vastgesteld. Maar toch zullen ze niet in staat zijn om zonder zonde te leven, want ze zijn als mens onvolmaakt."

M: "Dus ook gelovige moslims maken zich wel eens schuldig aan homoseksueel gedrag?"

K: "Vast en zeker. Daar komt bij dat alleen het openlijk overtreden van de islamitische rechtsregels strafbaar is.

Vandaar ook de nadruk op getuigen, die met eigen ogen de overtreding gezien moeten hebben. Het onthullen van een vreselijke zonde zou een zonde op zich zijn. Dus zou je kunnen zeggen, dat als je slecht gedrag niet kunt vermijden, je het beter in het geheim kunt doen. Stiekem dus."

M: "Dat is toch absurd! Wat een hypocriet gedoe zeg! Het lijkt de katholieke kerk wel. Je mag best homoseksueel zijn, maar er vooral niet voor uitkomen."

K: "Ho,ho, wacht even. Ook de katholieke kerk heeft begrip voor menselijke zwakheden. En je kunt moeilijk van ze verwachten dat ze openlijk iets accepteren wat volgens de regels in strijd is met hun leer. Hetzelfde geldt eigenlijk ook voor de islam."

M: "Wat een gelul zeg! Menselijke zwakheden! Mijn homoseksualiteit is geen zwakte, maar een kracht. En die kracht bepaalt m'n hele leven. Ik heb geen zin meer om stiekem te moeten doen. Dat deed ik vroeger als kind al genoeg. Ik ben nu volwassen en kom er voor uit wat ik ben, en dat is nou

eenmaal homoseksueel. Zo!"

K: "Ik kan me wel voorstellen dat je dat zegt, maar dan ga je wel voorbij aan het wezenlijke van wat ik net vertelde. Door stiekem te doen wat volgens de regels niet mag, erken je juist de algemene geldigheid van de regels, en daarmee hou je het systeem in stand. Door openlijk de regels te overtreden, ga je bewust in tegen het systeem, tegen de geordende samenleving, en dat is ongeveer het ergste wat er is."

M: "Dus juist dat openlijke is zo schandelijk?"

K: "Precies! Dus hoe kan je nu van een moslim verwachten dat hij je accepteert, terwijl jij er openlijk voor uitkomt dat je je homoseksueel gedraagt, nee zelfs dat je homoseksueel bent, alsof dat iets is waar je trots op kan zijn."

M: "Nou daar ben ik ook trots op."

K: "Dat vind ik ook prima, als je maar niet van een moslim, en dus van mij, verwacht dat ik je accepteer als homoseksueel, want dat doe ik niet."

M: "Zo, dus u accepteert mij niet?"

K: "Als mens accepteer ik je. Als homoseksueel kan ik je niet accepteren. Snap je dat?"

M: "Ach ja, ik geloof dat ik het wel begrijp. Maar toch vind ik het jammer."

K: "Mag ik je wat vragen, want er is toch iets wat ik niet snap. Waarom is jou homoseksuele gedrag zo belangrijk dat je jezelf zelfs homoseksueel noemt? Ik bedoel, iemand die het doet met stoelpoten noemt zichzelf toch ook geen stoelpotenneuker?"

M: "Dat is een mooie vergelijking, maar ik doe het met mensen, en met mannen in het bijzonder, en dat bepaalt wie ik ben. Het heeft invloed op mijn hele leven."

K: "Waarom? Het maakt toch niet uit met wie of wat je het doet, dat staat toch los van wie je bent?"

M: "Bij de meeste homo's werkt dat niet zo."

K: "Bij ons, ik bedoel in de islamitische wereld, is dat heel anders. Daar gedraag je je zoals het hoort, zoals men van je verwacht, en dat zegt niks over wie je bent. Je hoort te trouwen en kinderen te verwekken. En je hoort je te schamen voor openlijk gedrag dat onbehoorlijk en schandelijk is. Als je je maar aan je rol houdt die je hebt. Dus als man of als vader of als dorpsgenoot. Wat je daarnaast in bed doet, of het nou met vrouwen, mannen of stoelpoten is, dat gaat niemand wat aan. Dat is iets tussen jou en God."

M: "Dat klinkt wel weer tolerant, maar ik vind het wel vreemd, moet ik zeggen."

K: "Het is ook heel anders. Kijk in het Midden Oosten heb je een hele sterke scheiding tussen de mannenwereld en de vrouwenwereld, die maakt dat je als jongen of man voor sexueel contact vaak aangewezen bent op je sexe-genoten. En daarom komt het gewoon veel voor."

M: "Dus het is alleen maar bij gebrek aan beter?"

K: "Ach, zo negatief moet je het niet zien. Het kan weinig kwaad. Je maakt er niemand zwanger mee. En jongens kunnen best aantrekkelijk zijn. Maar het belemmert niet dat mannen vervolgens gewoon trouwen en kinderen verwekken, zoals het hoort. Alleen al dat homo-huwelijk waar jullie nu mee bezig zijn, wat is dat nou voor absurds!"

M: "Ja, dat is natuurlijk helemaal een schandaal voor moslims. Maar ik ben het er ook niet mee eens, hoor. Het doet me teveel denken aan "wij-zijn-zo-gewoon-homo's", zoals Jos Brink. Ik ben juist veel te trots dat ik anders ben. Ik hoef ook niet persé door iedereen geaccepteerd te worden."

K: "Waarom wil je dan wel door moslims geaccepteerd worden?"

M: "Het gaat ook niet zozeer om mezelf, maar meer om mijn Marokkaanse

vrienden en zo, moslims die homoseksueel zijn, die hebben er veel problemen mee."

K: "Ken je moslims die homoseksueel zijn?"

M: "Nou niet persoonlijk, maar het lijkt me niet makkelijk om in die situatie te zitten."

K: "Ken je dan moslims die geaccepteerd willen worden als homoseksueel?"

M: "Nee, dat zei ik toch al. Mijn Marokkaanse vrienden willen juist geen homo genoemd worden, want dan zijn ze bang dat ze geen echte man meer zouden zijn of zoiets. Ik vind dat toch zo'n onzin!"

K: "Zo, dus jij weet beter wat goed voor ze is, dan zijzelf! Daar kan ik me nu zo aan ergeren, aan dat westerse superioriteitsgevoel! Ik bedoel, jij accepteert hun keuze ook niet! Zij vinden het blijkbaar verstandiger om niet voor hun homoseksuele gedrag uit te komen, vanwege de culturele context waarin ze nu eenmaal leven, met hun familie en zo. Ik bedoel, probeer je dat nu eens voor te stellen. Het begrip homoseksualiteit heeft een hele negatieve lading voor een moslim. Het gaat in tegen de door God gegeven orde in de samenleving en tegen maatschappelijke normen over wat hoort en niet hoort. Het wijst specifiek op passief homoseksueel gedrag. En dat wordt als buitengewoon vernederend beschouwd voor een man, omdat hij zich als een vrouw gedraagt, wat weer ingaat tegen zowel de Goddelijke schepping, als tegen het maatschappelijk rolpatroon. De man die zich actief homoseksueel opstelt, gedraagt zich als een man, en wordt daarom niet beschouwd als homoseksueel."

M: "Wat een rare redenatie zeg!"

K: "Ik probeer je uit te leggen hoe moslims erover denken. Wil je daar naar luisteren?"

M: "Oh sorry als ik u onderbrak, maar zulke ideeën staan ook zo ver van me af."

K: "Dat is nou juist het probleem. Maar laat ik verder gaan, want blijkbaar wil je het toch horen: Homosexualiteit wijst verder op het openlijk uitkomen voor schaamteloos en aanstootgevend gedrag. Je verschuilt je niet achter de sluier der heimelijkheid, zoals toch zou kunnen, maar gaat bewust in tegen de moraal en tegen de wet. Tenslotte wordt homosexualiteit beschouwd als een typerend voorbeeld van westerse decadentie. Als iets wat bij echte moslims niet voorkomt. En dat hangt nauw samen met het beeld van de westerse samenleving als schaamteloos en zonder normen. Dat homosexualiteit een negatief beladen etiket is geworden kon je ook zien bij de executies in Iran, waar jij het straks over had. Bij die executies, die trouwens vooral plaatsvonden tussen 1979 en 1984, ging het om personen die toch al beschouwd werden, terecht of onterecht, als misdadigers. Het deed er niet toe wat ze precies misdaan hadden, het was voldoende om te weten dat ze sociaal en slecht waren."

M: "Ja, ja! Maar toch vind ik het raar, want toe straks zei u nog dat homoseksueel gedrag in de praktijk tolerant bejegend werd, hoe kan dat nou?"

K: "Je haalt toch weer homosexualiteit en homoseksueel gedrag door elkaar, terwijl dat nu juist zoveel verschil maakt. Hoe moslims in het algemeen over homosexualiteit denken, heb ik je net verteld. En wat homoseksueel gedrag betreft, dat wordt inderdaad in de praktijk over het algemeen tolerant bejegend."

Dat komt omdat het meestal heimelijk, dus stiekem, zal gebeuren, zodat niemand er zich aan kan storen. Daarnaast is homoseksueel gedrag nou eenmaal minder erg dan onwettig seksueel contact met een vrouw. Want dat heeft enorme sociale consequenties. Bij homoseksueel gedrag is er geen sprake van misbruik van het bezit van een andere

man, en ook geen sprake van eer- of gezichtsverlies van de echtgenoot of de familie. Bovendien bestaat er ook geen gevaar voor zwangerschap. Kwaad doe je er eigenlijk alleen mee als je iemand verkracht, en dat wordt, zoals ik al zei, in de praktijk streng bestraft."

M: "Dus homosexualiteit wordt afgewezen, terwijl homoseksueel gedrag toegestaan wordt, mits je het discreet doet en er niet openlijk vooruit komt."

K: "Mmmm."

M: "Maar dat betekent dat moslim-vaders nooit en te nimmer de homosexualiteit van hun zoons zullen accepteren."

K: "Precies, als die zoons dat al willen. Maar laat me je wat vragen: Sinds wanneer kun je in Nederland al openlijk uitkomen voor je homosexualiteit? Sinds wanneer accepteren Nederlandse ouders hun homoseksuele kinderen?"

M: "Ik denk sinds de zestiger jaren."

K: "Precies! Dus dat is ook nog niet zo lang! Wat je ook niet moet vergeten is dat hier in het westen vaak de opvattingen van de strenge, de orthodoxe moslims naar voren worden gehaald, alsof ze representatief zouden zijn voor wat moslims in het algemeen denken. Ik bedoel, dat zou hetzelfde zijn als het veralgemeniseren van Staphorster en Gijssen-ideeën over homosexualiteit als typisch Christelijk! Dat is toch flauwekul?"

M: "Tja, daar heeft u wel gelijk in. Maar valt er dan niet over begrip te praten?"

K: "Strenge gelovigen hebben dan toch ook recht op begrip voor hun opvattingen, hoe extreem ook. Het is toch niet reëel dat iedereen elkaar maar moet begrijpen en accepteren? Denk je dat ik door iedereen geaccepteerd wordt, dat iedereen begrip voor mij heeft, wat ik ook doe. Dat is toch onzin. Laten we elkaar toch met rust laten, zolang we elkaar geen kwaad doen is er toch ei-

genlijk niets aan de hand! Niemand valt je toch lastig? Waarom val je anderen dan lastig om 'begrip'? Je zal nooit en te nimmer door iedereen begrepen en geaccepteerd worden, kun je dat accepteren?"

M: "Pff. (Aarzelend) Ja, nou, we kunnen er toch over praten?"

K: "Wat hebben wij tot nu toe dan gedaan?"

M: "Ik vind het ook fijn dat dat kan, maar ik zou graag meer willen bereiken."

K: "Dat kan ik me goed voorstellen, maar we hebben al veel bereikt. Jij luistert naar mij, ik luister naar jou."

M: (Zucht diep) "Tja!" (Het is even stil) "Zeg heeft u nog wat literatuurverwijzingen voor me?"

K: (Glimlacht) "Natuurlijk. Maar, zoals je hebt gemerkt, is het een controversieel onderwerp, en daarom is het moeilijk om iets te vinden waar je wat aan zult hebben.

Kijk voor veel moslims is seksualiteit een taboe-onderwerp, waar je niet over hoort te praten of te schrijven. Als het nou tot grapjes beperkt blijft, dan is het geen probleem. Maar een serieus artikel of een serieus gesprek als dit, zijn eigenlijk zondig, omdat het ontsluit wat beter geheim kan blijven."

M: "Goh, dan ben ik blij dat u met me hebt willen praten!"

K: "Graag gedaan. Tegenwoordig is schrijven over homoseksueel gedrag en over seksualiteit in het algemeen dus taboe. Het typische is dat er in de geschiedenis periodes zijn geweest, dat er in de islamitische cultuur wel openlijk over seksualiteit en ook over homoseksueel gedrag werd geschreven. Met name in de dichtkunst vind je daar veel voorbeelden van, zowel in het Arabisch, het Perzisch als het Turks. Maar helaas is veel van die literatuur nooit vertaald. Je wilde wat verwijzingen.

Eh, wat zal ik je eens aanraden? Een

aardig boek is "Sexuality in Islam" van Abdelwahab Bouhdiba (London 1985). Daarnaast zijn er een aantal artikelen van Maarten Schild in de "Encyclopedia of Homosexuality" (New York 1990). Bovendien zou er binnenkort een boek "Homosexuality in Islam" uitkomen van Arno Schmitt en Yehuda Sofer, maar ik weet niet of dat iets is. Je mag wel wat van me lenen, als je dat wilt. Kom maar een keer langs, dan kunnen we er verder over praten, en dan zal ik ook wat leuke gedichten voorlezen."

M: "Dat lijkt me te gek. Hartstikke bedankt alvast. Maar nou moet ik rennen hoor, want de vergadering van de homo-disco is al begonnen."

(En hij rent naar buiten, K verbijsterd achterlatend met zijn hand nog uitgestrekt. Hij zucht diep. Hoofdschuddend zegt hij in zichzelf:)

K: "En ik had nog een toepasselijk gedicht voor hem. Van een onbekend Arabisch dichter: "Toen de jongen er naar keek, bewoog mijn ding, en hij fluisterde: Het is groots, laat me er toch de liefde mee bedrijven. Ik antwoordde: Die daad is laakbaar, en een boel mensen noemen het verschrikkelijk. Ach, zei hij, laat ze, bij mij zijn alle dingen wettig. En ik was te beleefd om niet te gehoorzamen.""

(En hij grinnikt in zichzelf. Nogmaals schudt hij zijn hoofd. Hij pakt zijn spullen bij elkaar, rekent af, ook de thee, die M is vergeten te betalen, en verlaat het pand.)

Drs Maarten Schild,
met dank aan dr. Ghassan Ascha

Homosexualiteit als zonde, ziekte en decadentie.

In een interview met een Iraanse geestelijke op de Nederlandse televisie zei deze, dat de wereld van de Islam wel de Westerse vooruitgang en techniek wil overnemen maar niet de Westerse decadentie.

Met deze opmerking is het probleem aan de orde gesteld, dat in dit artikel nader wordt bekeken. In hoeverre is het mogelijk een eeuwenlange traditie - in dit geval de afwijzing van homoseksueel gedrag - in stand te houden, terwijl de praktische noodzaak daartoe door de ontwikkeling in de moderne tijd is komen te vervallen?

In kort bestek wil ik naar de worsteling kijken, die protestantse christenen met de emancipatie van homoseksuelen hebben gehad en gedeeltelijk nog hebben. Er is duidelijk verschil in de visie op homoseksueel gedrag tussen de Islam en het Westen, waarbij de extremen elkaar schijnen te overlappen. Hetgeen door de Iraanse geestelijke onder 'decadentie' wordt verstaan is waarschijnlijk veelomvattender dan hetgeen zijn Veluwe collega hieronder verstaat. Zo is de gesluierde vrouw voor de laatste geen goddelijke eis, als het evenwel om homosexualiteit gaat zijn beide geestelijken het sneller eens, met woorden die zullen variëren tussen zonde en ziekte of als gezegd 'decadentie'.

Verlichting en moderne wetenschap

Na Renaissance en Reformatie is via de Verlichting een sterke nadruk op de vrijheid van de mens komen te liggen, hetgeen ten koste ging van de op Goddelijk gezag verplichte sociale rol van een mens. Dit heeft onder andere tot

gevolg gehad, dat in de Westerse wereld een man werd ontslagen van de verplichting tot voortplanting.

De ontwikkeling van wetenschap en techniek maakte een einde aan de veelvuldig voorkomende kindersterfte. Nog in het begin van deze eeuw was het op peil houden van de bevolking een eerste zorg. De sterke toename van de bevolking, maakte - via een nieuwe visie op de voortplanting - uiteindelijk de weg vrij voor de homoseksueel om naar zijn eigen voorkeur te leven.

De ontwikkeling wordt door het ontstaan van het woord 'homoseksueel' geïllustreerd.

Het woord ontstond door de wetenschappelijke bestudering van homoseksueel gedrag, in dit geval door de geneeskunde. Van de godsdienstige categorie 'zonde' verschoof de gelijkgeslachtelijke omgang naar de medische

categorie 'ziekte'. Het medische onderzoek heeft uiteindelijk tot gevolg gehad, dat de dokters tot de conclusie kwamen, dat de homoseksuelen niet ziek was, maar dat bij mensen enige variatie in seksuele voorkeur geaccepteerd diende te worden.

Parallel aan deze ontwikkeling in de wetenschap kwam de strijd van homoseksuelen op gang voor hun emancipatie. Morele verandering volgt immers niet automatisch op nieuwe wetenschappelijke inzichten. Pas na een lang proces van ethisch overleg en strijd van betrokkenen beschouwt de Nederlandse samenleving homosexualiteit in meerderheid als een te accepteren variant van seksueel gedrag.

Het opvallende verschil tussen de Westerse en de Islamitische cultuur in het Midden-Oosten is, dat in dit deel van de wereld heel het leven wordt bepaald door de plicht om een gezin te stichten en kinderen voort te brengen. Ook mannen, die vanuit Westers oogpunt als homoseksueel zijn te beschouwen, ontkomen niet aan deze rol. Zij trouwen op een bepaalde leeftijd en doen hun sociale plicht. Een dergelijke verplichting is voor de moderne Westerse homoseksueel onbegrijpelijk en onmogelijk geworden. Dit heeft alles te maken met vrijheid en eerlijkheid van de persoon.

Bijbel en patriarchaat

De verandering in de visie op homosexualiteit, die in de kerken vanuit de zestiger jaren is aan te geven, was en is in het Christelijk geloof alleen mogelijk door een andere visie op de Schriften. De patriarchale structuur is zo dominant in de Bijbel aanwezig dat een andere visie op homosexualiteit alleen mogelijk was, nadat de Bijbelwetenschappen

oog kregen voor het onderscheid tussen verpakking en betekenis van de teksten. En als zo vaak kwamen ook in dit geval de Bijbelwetenschappers pas op dit spoor nadat vanuit geneeskunde en menswetenschappen een andere visie op homosexualiteit was ontstaan.

Tijd- en cultuurgebonden

Betekent het dat een kritische omgang met de Schriften de weg vrij maakt voor 'decadentie'? Gelukkig voor de homoseksuelen, dat zij niet helemaal als eersten een dergelijke breuk met de traditie hebben te doorleven. Er zijn in de geschiedenis parallellen aan te geven. Zo wordt bijvoorbeeld nogal eens vergeten dat de strijd tegen de slavernij pas in de vorige eeuw is gevoerd. Pas daarna werd er geen aandacht meer gegeven aan het feit dat in de Schriften slavernij als maatschappelijke realiteit wordt aanvaard. Beter dan te wijzen op een andere uitleg van de 'homosexuele teksten' in de Bijbel is het om te beseffen hoezeer ons verstaan van de Schriften wordt bepaald door onze cultuur. De bevrijding van de homoseksueel is een (late) vrucht van de moderne Westerse opvatting over de Rechten van de Mens en met deze bril worden de Schriften vandaag gelezen. En evenzeer als christenen nu vreemd aankijken tegen een verdediging van de slavernij vanuit de Schriften in de vorige eeuw, zo zal men in de volgende eeuw geen begrip meer hebben voor de worsteling van christenen in onze eeuw met het 'vraagstuk der homosexualiteit'.

Kerk en theologie

Zoals gezegd stamt de nieuwe visie op homosexualiteit in de Nederlandse kerken uit de zestiger jaren. In de Engelstalige wereld verscheen in 1955 het

baanbrekende boek van D.S. Bailey 'Homosexuality and the Western Christian Tradition'. In dit boek worden de bijbelteksten, die in de traditie altijd met homosexualiteit werden verbonden, kritisch bekeken vanuit de moderne kennis van de Bijbelwetenschappen. Het eerste boek dat begrip vraagt voor de homoseksueel in de Nederlandse protestants-christelijke wereld is 'De homoseksuele naaste' dat in 1961 verschijnt. Opvallend is hierbij dat naast twee predikanten ook twee psychiaters aan de publicatie meewerken. Eén van hen, de Haagse psychiater Dr. M. Zeegers had veel invloed op de Haagse predikant Ds. A.J.R. Brussaard, die jarenlang een eenzame plaats innam binnen de Gereformeerde Kerken met zijn pastoraat voor homofielen. Een fundamenteel boekje op dit terrein uit 1968 is de brochure van de katholieke en protestantse Geestelijke Volksgezondheid 'Pastorale zorg voor homofielen' onder redactie van Prof.dr. C.J.B.J. Trimbos.

Als in 1977 het boek 'Een mens hoeft niet alleen te blijven' - een evangelische visie op homofilie - verschijnt, is de eerste periode van acceptatie van homosexualiteit in christelijke kring in feite afgesloten.

Her-interpretatie van de bijbelse teksten speelt bij de hierboven aangegeven ontwikkeling een grote rol. Als voorbeeld van de her-interpretatie kan het verhaal van Sodom en Gomorra gelden (Gen. 19). Dit is vooral interessant omdat ook in de Islamitische traditie het verhaal van Lot verbonden is met homosexualiteit. Het gaat het kader van dit artikel te buiten om op de diverse aspecten van *Genesis* 19 in te gaan. Algemeen neemt men in de Bijbelwetenschappen nu aan, dat het in deze teksten gaat om de schending van het in het Oosten fundamentele gastrecht.

Een belangrijk ander argument is dat in de Bijbelse geschriften zelf, de zonde van Sodom met geheel andere praktijken wordt verbonden.

Zo staat in *Ezechiël* 16:49, in een woord tot de stad Jeruzalem: 'Zie, dit was de ongerechtigheid van uw zuster Sodom: in trots, overdaad en zorgeloze rust leefde zij met haar dochters zonder de ellendige en de arme te ondersteunen'.

Wij weten meer dan Paulus

In de eerste periode van her-interpretatie van de teksten probeerde men de Bijbel geheel vrij te pleiten van het moderne begrip 'homosexualiteit'. Zo publiceert Ds. Jan van Veen in 1972 het boekje 'Wat zegt de bijbel over homofilie?' met als conclusie dat de Bijbel 'onze homofilie' niet kende. Aan het eind van de zeventiger jaren tijdens de discussies in de Gereformeerde Synode over homofilie maakt de Kamper hoogleraar Dr. Rothuizen de geruchtmakende opmerking 'wij weten méér dan Paulus'. Deze opmerking is veelbetekend, omdat ze precies het probleem aangeeft in dat deel van de christelijke kerk dat zich altijd sterk had gemaakt voor het gezag en de waarheid van de Bijbel. Het zozeer gewenste eenduidige gezag van de Schriften werd door de opmerking van Prof.Rothuizen ter discussie gesteld. De moderne wetenschap in de Westerse wereld had de visie van de apostel ingehaald.

Het gevolg van de discussie was, dat er op de duur meer ruimte kwam, de Bijbel in haar eigen waarde te laten en niet krampachtig elke moderne ontwikkeling 'uit de Bijbel' te laten opkomen. Een vrije en kritische omgang met de Schriften werd voorwaarde voor het verstaan van het Evangelie. De emancipatie van homoseksuelen dwong de ker-

ken de veranderingen onder ogen te zien. Zo hebben ook vele ouders dit inzicht pas verkregen door de manifestatie van hun homoseksuele zoon of dochter. Los van het leven ontstaat dode orthodoxie. Alle leer en de teksten van de Schriften, zijn opgenomen in een historisch proces. In een periode van grote verandering, waarin de ervaring van homoseksuelen begrepen is, kwam het primaat bij het pastoraat te liggen. Men kreeg opnieuw oog voor de wisselwerking, die er tussen leer en leven dient te zijn. Zolang het geopenbaarde Woord van God rechtstreeks uit de hemel op aarde neerdaalt - in Islam of Christendom - is er voor homoseksuelen geen kans tot leven, anders dan in 'heimelijkheid'.

Decadentie of verantwoord modern leven?

Bij vrijzinnige christenen, waar de grondregel van de tolerantie geldt en het gezag van de traditionele leer niet dominant aanwezig is, zien we een veel geleidelijker en minder traumatische acceptatie van homoseksuelen. Ook hier was de natuurlijke weerzin tegen homosexualiteit aanwezig, maar deze werd niet als 'zonde' geduid, maar aangegeven met de term 'onnatuurlijk'. De problematiek lag daardoor helderder op tafel en leed niet onder de zware last van het 'gezag van de Schriften'. Vrijzinnigen hadden het huiswerk van de tijd al gemaakt en konden hun homoseksuele broeders en zusters gemakkelijker de ruimte geven. De Remonstrantse Broederschap besloot in 1986 levensverbintenissen van homoseksuelen te erkennen en deze te zegenen. Daarmee concreet aangevend, dat de seksuele voorkeur van mensen geen scheiding behoeft te betekenen, maar dat deze verschillen door het geloof in Christus kunnen worden aanvaard.

Fundamentalisme als reactie.

Ook in de Nederlandse situatie zijn er Reformatorische en Katholieke christenen, die menen de traditionele geloofsleer en de daaraan verbonden ethiek, in de moderne tijd te kunnen handhaven. In de week maken zij gebruik van alle moderne hulpmiddelen, maar op zondag verlangen zij een preek naar een zeventiende eeuws verstaan van de Schriften. Op deze wijze wordt een spanning opgebouwd, die pas via het leven van de kinderen onder ogen wordt gezien of nog steviger wordt onderbouwd in het fundamentalisme. Ook de opkomst van het fundamentalisme in de Islam is niet los te zien van de spanning die door invloed van de Westerse cultuur wordt veroorzaakt.

Tenslotte blijft de vraag of de Westerse ontwikkeling, die ten lange leste ook een bevrijding voor homoseksuelen betekende, te duiden is als 'decadentie'. Of is de ontwikkeling te verstaan in het licht van de Christelijke leer van de menswording van God?

Voor Islamieten en Joden betekent deze vraag het zoveelste bewijs, dat de Menswording Gods een dwaasheid is. Voor de Christen moet het op zijn minst te denken geven, dat God zich - in een patriarchale cultuur - uitgerkend openbaarde in een ongehuwde man

van boven de dertig. Een dergelijke man heeft ook vandaag in het Midden-Oosten nog steeds geen leven.

[Voor een aktueel overzicht van de verschillende posities van de Nederlandse kerken, verwijs ik naar het rapport van de Raad van Kerken in Nederland *De*

akseptatie voorbij, (Voorburg 1989), Hoofdstuk 7.]

Drs. J.B. Weenink is theoloog en staf-medewerker van de VU-Vereniging voor de communicatie tussen wetenschap en samenleving.

CURSUSSEN EN ONTMOETINGEN

Van 3-9 Juni organiseert de stichting Nederlands Turks Academisch Genootschap een *Yunus Emre Liefde Week*, gewijd aan de mystieke poezie van deze Turkse dichter. 1991 is door de Unesco uitgeroepen tot het Yunus Emre Love Year. Informatie: PB 10480, 1001 EL Amsterdam (020-6279857).

20 Juni organiseert het Ministerie van Economische Zaken met steun van de Vereniging Allochtone Ondernemers VAO een **informatiedag over het zelfstandig ondernemerschap** te Bussum. Informatie: 070-3796641.

Iedere woensdag en donderdag is het Komitee Zelfstandig Verblijfsrecht voor Migrantenvrouwen bereikbaar en actief: Mauritskade 220, 1091 GC Amsterdam; 020-941854.

Op vrijdag 20 september wordt de post-academische studiedag Christenen en Moslims in Nederland weer gehouden. De colleges zijn in de eerste plaats bedoeld voor predikanten en mensen met een vergelijkbare opleiding. Er zijn drie sprekers: Prof. Dr. A. Wessels over *Openbaring in de Koran*. Het openbaringsbegrip in de Koran vertoont overeenkomsten met dat van de bijbelse geschriften. Het vertoont ook zijn eigen trekken, die de koran en de islam uniek maken. Drs. J. Slomp over *Maria, de moeder van Jezus in de Koran en bij de Reformatoren*, een vergelijking. In de namiddag spreekt Drs. G. Speelman over de *Oecumenische Overwegingen over Relaties tussen Christenen en Moslims*, een recente verklaring van de afdeling Dialoog van de Wereldraad. Plaats: Vrije Universiteit, Amsterdam. Kosten f 15,—, inclusief lunch en documentatie, te voldoen op postgiro 513153, tnv Dienstencentrum GKN Leusden onder vermelding: P.A. Studiedag VU, 20-9-1991. Bijbel én Koran meebrengen.

Op de dinsdagen 8 okt., 5 nov., 3 dec., 21 jan. en 10 maart wordt er komend seizoen 1991-1992 een serie studiedagen *In gesprek met de Koran* gehouden. Iedere dag zal in het teken staan van een bepaald type koranexegese. Dr. D. Bakker geeft eerst een inleiding in de klassieke koranexegese; Drs. J. Slomp over de exegese van Maududi, Drs. A. Karagül (gevraagd) over Bediuzzaman Said Nursi (1873-1960); Drs. G. Speelman over Fatima Mernissi, feministische Koranuitleg uit Marokko, terwijl de laatste dag besteed zal worden aan modernistische uitleggers: Fazlur Rahman, Moh. Arkoun en Mahmoud Ayoub. De middagen zijn steeds gewijd aan voor Nederland relevante praktijkvragen. Algehele leiding Ds. J. Bosman. Informatie en opgaven: J. Slomp, Dienstencentrum GKN, Postbus 203, 3830 AE Leusden.

Dialoggroep moslims-christenen in Utrecht

In een aantal plaatsen in Nederland zijn moslims en christenen in gesprek met elkaar. Vaak pas kort, soms al jaren. De contacten over en weer hebben in verschillende plaatsen ook hun eigen geschiedenis: soms ontstaan uit incidentele contacten, soms na zorgvuldige planningen of vanuit al langer bestaande contacten tussen moslims en christenen die met elkaar bevriend waren. Ook de methodes en doelstellingen van de georganiseerde ontmoetingen verschillen onderling.

Dat er bij christenen aan dergelijke contacten behoefte is, blijkt uit reacties van kerkelijke deelnemers aan voorlichtingsavonden over de islam. Een veel gestelde vraag is: "We willen hier in onze woonplaats als kerken graag in contact komen met de moslims hier. Maar hoe pakken we dat aan?" Mensen die zulk soort vragen stellen zijn wellicht gebaat bij de ervaringen, die in andere plaatsen zijn opgedaan. Daarom willen we in Begrip de komende tijd aandacht gaan besteden aan die plaatselijke dialoog-ervaringen. In dat kader had ik een gesprek met de dialooggroep moslims-christenen in Utrecht.

Mijn gesprekspartners van de dialooggroep zijn:

- Wieger Rozema, werker van de interkerkelijke stichting Kerken en Buitenlanders in Utrecht;
- Hamza Zeid, imam;
- Hans Droogendijk, gereformeerd wijkpredikant;
- Gabriel Lachmeyer, betrokken RK parochiaan;
- Najim Aharam, student Frans.

"Om te beginnen: hoe is deze groep ontstaan?"

In 1986 bezocht een groep gereformeerde predikanten een Turkse moskee in de wijk Lombok. De contacten waren zo goed, dat een deel van de pastores het gesprek graag voort wilde zetten. Men zocht toen contact met de stichting Kerken en Buitenlanders, die voorstelde om de groep van christelijke kant oecumenisch te laten zijn. Al met al duurde het tot 1988 tot dat er, mede door de enthousiaste steun van Hamza Zeid, een eerste ontmoeting plaatsvond.

Het allereerste idee was: een groep geschoolde christelijke theologen praat regelmatig met een groep geschoolde moslim theologen over theologische onderwerpen. Waarom? Omdat het startpunt lag bij de gereformeerde pastores. Die wilden, dat de ontmoeting op voet van gelijkheid plaatsvond.

De stichting Kerken en Buitenlanders had bedenkingen tegen deze opzet. Zou zo'n gesprek niet al snel abstract en theoretisch worden? Bovendien bleek het in de praktijk moeilijk om geschoolde moslim theologen te vinden: er zijn wel imams die een zware theologische training achter de rug hebben, maar die beheersen niet altijd de Nederlandse taal. Tenslotte besloot men, dat een "theologisch" gesprek niet de juiste noemer was voor de ontmoeting.

Eigenlijk ging het vooral om een geloofsgesprek, tussen gelovige moslims en christenen, zowel theologen als niet-theologen. Nog steeds houdt men dit uitgangspunt vast: de agenda van de groep wordt bepaald door geloofsvragen, die de deelnemers inbrengen.

In de beginfase werden, met name door moslim deelnemers die actief waren in een moskee bestuur, vooral praktische vragen op tafel gelegd: "Hoe leggen we contact met scholen in de buurt?", "Hoe komen we aan een moskeeruimte?", "Hoe onderhandelen we met de gemeente?"

Die vragen werden zeer belangrijk gevonden; de stichting Kerken en Buitenlanders probeerde er zoveel mogelijk op in te springen. In overleg met verschillende moslim groepen legde de stichting b.v. contacten met buurtwerkers en de gemeente. Doordat de stichting inging op meer praktische problemen, kon in de dialooggroep gepraat worden over de achterliggende geloofsvragen. Zo ontstond in de praktijk een soort taakverdeling.

"Wie doet er nu mee met de groep?"

We hebben een wisselende bezetting. Aan de christelijke kant is de groep redelijk stabiel: 5 à 6 mensen, de meesten (al dan niet betaald) actief in pastoraat en kerkewerk. Van moslimzijde heeft Hamza Zeid vanaf het begin zeer actief meegedaan. Ook verschillende Marokkaanse moskeebestuurders toonden grote inzet. Toch blijkt het steeds weer moeilijk voor moskeebestuurders om permanent met de groep mee te doen. Vaak komen ze drie keer, blijven dan weer een, twee keer weg, enz. De taal blijkt in de praktijk een barrière, met name omdat de gesprekken vaak gaan over andere dan dagelijkse, praktische vragen. Hamza Zeid vertaalde vaak over en weer. Het hielp als er een goed verslag werd gemaakt van een gesprek. Moskeebestuurders die een keer moesten overslaan bleven door zo'n verslag toch op de hoogte van wat er gezegd was. Daarmee kon vermeden worden dat discussies/gesprekken telkens overgedaan moesten worden.

De verslagen zijn daarom een tijdlang niet alleen in het Nederlands op papier gezet, maar ook (door Hamza Zeid) in het Arabisch vertaald op een bandje. Nadeel van zo'n werkwijze is wel, dat het enorm tijdrovend is. Op het ogenblik is de groep versterkt met twee jonge moslim studenten. In de toekomst wordt naar verdere aanwas vanuit de moslim jongeren gezocht.

"Welke gespreksonderwerpen hebben jullie en hoe verloopt het gesprek?"

We hebben veel onderwerpen bij de kop gehad. Om een paar te noemen: hoe draag je geloof over aan de jongere generatie? Wat denk je over zending-missie-da'wa? Hoe denken moslims en christenen erover dat God enerzijds alles kan en weet, en de mens anderzijds verantwoordelijk is voor zijn daden? Hoe zien moslims en christenen God? Hoe zien christenen de drieëenheid? Kunnen bepaalde mensen tussen God en andere mensen bemiddelen (b.v. heiligen). Ook is er gepraat over afgodendienst; dat die kan bestaan uit het aanbidden van olie, geld of macht.

Meestal komt een van de deelnemers aan het gesprek met een onderwerp aanzetten. Een moslim en een christen uit de groep houden dan de volgende keer een korte inleiding over het onderwerp, waarna de andere leden van gedachten wisselen over het thema.

“Hoe beleven jullie die uitwisselingen?”

Wieger Rozema: In het algemeen was ik nogal sceptisch over de meer theologische onderwerpen. Christenen en moslims hebben vaak eeuwen over dogmatische kwesties gevochten. Je belandt dan al gauw in een patstelling als je het daarover hebt. In het begin van zo'n gesprek ligt dat ook vaak zo. Ieder zegt wat zijn standpunt is en dan denk je: zo moet het dus en niet anders. In een later stadium als de anderen doorvragen, merk je dat er meer pauzes optreden, meer aarzelingen. Vooral bij ethische kwesties (we hebben gepraat over voortplantingstechnieken, maar ook over de vraag wat je ermee moet 'als het kwaad goede mensen treft'), merk je van elkaar, dat het ingewikkelder ligt, dat er bepaalde raadsels zijn, waar je als gelovigen niet zomaar uitkomt.

Hamza Zeid: Ja, zo ging het b.v. ook bij dat gesprek over de drieëenheid. De moslims dachten, dat christenen drie goden hebben. Toen heeft ds. Oranje, dat is een charismatisch persoon, uitgelegd dat christenen zijn gaan spreken over God als Vader, Zoon en Heilige Geest, omdat God zich zo, op verschillende manieren aan mensen laat zien. Dat het theologische taal was om iets te zeggen wat je niet begrijpt. 'Heilige Geest' betekent dan 'de adem van God, die over de aarde strijkt, God die ons mensen op goede wegen zet'. Wij moslims vroegen daar verder over door. We begrijpen het nog niet helemaal, maar we zullen er nu niet meer zo over praten als vroeger.

Gerard: Ook het gesprek over afgodendienst was erg boeiend. Dat vond plaats in de moskee tijdens de Golfoorlog. De moslims waren zeer kritisch over deze oorlog, die alleen maar om geld gevoerd werd. Dergawi, één van de aanwezigen, vergeleek Amerika met Faraó uit de Koran. Een andere moslim, Heshmi, zei toen: Saoedi-Arabië aanbidt het geld en de olie. Dat is afgoderij (*shirk*). De mensen daar gedragen zich alsof ze supermoslims zijn, maar in feite zijn het afgodendienaars. Hamza vertelde toen een verhaal over een wijze man (een *soefi*) die op vrijdag de gelovigen in een moskee toeriep: jullie god ligt onder mijn voeten. Toen ze hem wilden executeren wegens godslastering, vonden ze uit dat op de plaats waar hij stond een kist vol geld begraven lag. Daar had hij het over gehad.

Hans: In zo'n gesprek begint het opeens te lichten. We hebben het toen gehad over Maarten Luther, als iemand die zich tegen zulk soort afgoderij verzette. Net als Al-Ghazali. Dan heb je opeens erkenning over en weer.

Ik zou daarom niet zeggen dat we over 'theologie' praten. Het startpunt is: hoe kijk je als gelovige mens tegen de wereld aan? Vandaar dat je vaak belandt bij de politiek of het dagelijks leven. Soms ontstaat een gesprek spontaan naar aanleiding van ervaringen van deelnemers.

Heshmi, een lid van de gespreksgroep, had onlangs een heel leuk gesprek met een mevrouw in de trein. Ze nam afscheid met de woorden: "Wat jammer dat jullie Jezus niet kennen." Dat stak hem enorm. Toen hebben we tweemaal over Jezus gepraat. Hoe moslims hem zien en christenen.

Najim: Ik dacht altijd dat christenen geen idee van de islam hadden. Hier hoorde ik ze erover praten op zo'n manier dat eruit bleek dat ze werkelijk begrip hadden. Ik zit ook met allerlei vragen over het christendom. Veel christelijke jongeren geloven niet meer in God. Dat is bij ons anders.

“Wat ho pen jullie in de toekomst met de groep te bereiken?”

22 Een verbetering van het beeld dat moslims en christenen van elkaar hebben. Vaak

wonen ze in dezelfde wijken in Utrecht, maar komen ze elkaar nauwelijks tegen.

Hans: In mijn eigen wijk merk ik wel degelijk de uitstraling die een dergelijke groep kan hebben. In de kerk hebben we avonden gehad waarin we basisvoorlichting gaven over de islam. Voor veel christenen een eye-opener. Als moslims en christenen in een wijk echt in gesprek komen over een thema als 'moskeeverlating-kerkverlating' kan je elkaar als gelovigen verder helpen. We moeten onze dialoogervaringen op papier zetten. Een brochure met gesprekspunten en ervaringen, als handreiking voor anderen die iets dergelijks willen proberen.

Hamza: We wonen in één land. Zowel moslims als christelijke ouders hebben soms problemen met de jeugd. In een stad als Utrecht zijn veel mensen anti-godsdiens. De contacten met christenen zijn daarom voor moslims van groot belang. Jammer genoeg is er ook van moslimzijde weerstand tegen een dergelijk open contact. Ik wordt wel eens de 'imam van de christenen' genoemd. In de praktijk is er voor veel moslims een hoge drempel naar de kerk toe. Vaak letterlijk: een kerk is een vreemd gebouw, waar men niet in durft.

Wieger: Ook als christen word je regelmatig voor gek verklaard als je je laat horen vóór de moslims. Tijdens de Golfoorlog verscheen in *Hervormd Utrecht* een zeer negatief artikel over de islam. De dialooggroep heeft toen een reactie geschreven. Maar die kon niet meteen geplaatst worden. Men wilde eerst de auteur van het negatieve stuk raadplegen. Ook over de Rushdie-affaire schreven we een stuk dat niet geplaatst kon worden. We worden in de kerken waarschijnlijk gezien als een mal groepje waar je alles mee kan doen. Toch vind ik deze groep erg belangrijk, al is het alleen maar doordat je laat zien dat het ook anders kan. Daarom ben ik niet pessimistisch over de toekomst. Er zal groeiende behoefte zijn aan mensen zoals in deze groep zitten. Nu al bemiddelen we veel b.v. naar het onderwijs toe.

Gabriël: Het zou een ramp zijn als moslims blijvend worden behandeld als 3e rangs burgers. Daarom moeten we volgens mij als groepje in de toekomst meer naar buiten treden. Ik hoop, dat ook uit de grotere moskeeverenigingen, met name uit de Turkse hoek, mensen zullen gaan meedoen. We moeten er niet naar streven een machtsgroepering te worden. Wel zouden we meer contact kunnen hebben met 'officiële' kerken en moskeeën.

"Een laatste vraag: wat raden jullie anderen aan die zoiets willen beginnen?"

Een aantal praktische zaken zijn van belang.

* Zoek bij de start zowel christenen als moslims die al contact hebben met andersgelovigen, die bij elkaar over de drempel komen. Zij kunnen een brug slaan.

* Een groot probleem blijft de taal. Ook Turken en Marokkanen die goed Nederlands spreken kunnen moeite hebben, zich uit te drukken als het om geloofszaken gaat (laat staan dat Nederlanders voldoende Turks of Arabisch kennen!) Besef dat dat taalprobleem er is en probeer het te ondervangen. Misschien kan iemand in de groep tolken. Neem er dan de tijd voor om het te doen. Vraag bij elkaar na of het begrepen is.

* Een gesproken verslag in Turks/Arabisch op cassettebandje kan helpen.

* Wees je ervan bewust, dat christenen en moslims met een verschillende motivatie aan zo'n gesprek deelnemen. Welk belang hebben beide gesprekspartners? Probeer aan beide belangen recht te doen.

* Voor deze groep was het een steun dat er een stichting Kerken en Buitenlanders is in Utrecht, waarvan de werkers konden helpen met de praktische vragen die op ta-

fel kwamen. Is er niet zo'n instantie, creëer dan een aparte groep daarvoor.

* Kom beurtelings in een kerk en een moskee bij elkaar, of in een neutraal gebouw.

* Streef niet naar een groep met grote representativiteit: kerken en moskeeen die 'vertegenwoordigers' sturen. Om het gesprek te laten slagen moeten de deelnemers zeer gemotiveerd zijn. Je komt er niet met mensen die er qualitate qua inzitten.

* Eén of twee personen moeten veel tijd vrijmaken voor de organisatie: verslagen maken, telkens weer mensen bellen en bij ze langs gaan. De contacten moeten immers vaak van de grond af worden opgebouwd.

* Probeer bij een gesprek niet alsmaar te willen zeggen wat de islam moet denken. Christenen willen vaak een moslim uitleggen wat de islam inhoudt. Ook moslims hebben vaak bepaalde ideeën over wat christenen geloven. Zeg eerst maar wat je er zelf van vindt en luister goed naar wat de ander te zeggen heeft. Eigenlijk komt het erop neer dat je mensen als gelijken moet beschouwen.

Gé Spielman

Nieuw Islamitisch Jongertijdschrift

Het Moslim Informatie Centrum te Den Haag heeft de afgelopen maanden heel wat drukte te verwerken gehad, in verband met de Golfoorlog en alle discussies, demonstraties en spreekbeurten die daarmee samenhangen. De verschijning van het drie-maandelijke tijdschrift QIBLAH is dan ook even opgehouden. Sinds september 1990 is er niets meer van gekomen dan de belofte dat er in Mei 1991 weer een nummer komt. Wel is men gestart met een nieuw tijdschrift, voorlopig nog zonder titel. Het komt uit onder de voorlopige naam: Het moslim jongeren blad nr. 1, april 1991, in een fleurige kaft, A4-formaat als Qiblah, 44 pagina's.

Het nummer begint met een luchtig geschreven interview met Abdulwahid van Bommel, van liefst 11 pagina's. Er zijn verslagen van een presentatie van het boek *De moskee is om de hoek*, van weekends van moslims jongens en moslim meiden, korte verhalen, mode en recepten. Een aanwinst in de islamitische lectuur van Nederland en zeker geschikt voor openbare bibliotheken en middelbare scholen. Prijs: 24 gulden per jaar. Besteladres Postbus 61217, 2506 AE Den Haag.

Na twintig jaar een nieuwe wet op de lijkbezorging

In 1971 werd bij de Tweede Kamer een voorstel ingediend voor een nieuwe wet op de lijkbezorging. Op 5 maart 1991 ging de Eerste Kamer met de definitieve wetstekst accoord en op 1 juli 1991 zal hij in werking treden. Een belangrijke wijziging in de nieuwe wet is de mogelijkheid om voortaan ook een lijk te mogen begraven zonder een (gesloten) kist. De definitieve tekst van de ministeriële uitvoerbepalingen is nog niet beschikbaar, zodat nog bekeken moet worden of aan alle nationale en lokale wensen van moslim-organisaties voor begrafenissen tegemoet gekomen zal gaan worden.

De Islam en Nederlandse koloniale geschiedenis

Karel A Steenbrink, *Islam bekeken door koloniale Nederlanders*, (Voorburg, Publivorm 1991), 174blz. ISBN 90 6495 237 X, f26,50.

Toen ik nog in Indonesië woonde, hoorde ik altijd van mijn leraar, en ook van mensen uit mijn islamitisch milieu, dat Snouck Hurgronje een grote boosdoener was voor wat betreft de achterstelling van moslims. Het is aan hem te wijten dat moslims dom en verdeeld blijven. Hij deed alsof hij moslim was, louter om te infiltreren en de Islam van binnen uit te vernietigen. Nu ik het boek *De Islam bekeken door koloniale Nederlanders* heb gelezen, waarover dit artikel gaat, is mijn opvatting over Snouck Hurgronje veranderd noch versterkt. Hierop kom ik straks nog terug. In de koloniale tijd zijn er blijkbaar Islamleiders geweest die loyaal waren aan de Nederlanders, naast natuurlijk mensen die in het verzet kwamen tegen het koloniaal gezag zoals Imam Bonjol op Sumatera en Diponegoro op Java. Dit soort zaken worden in het boek eigenlijk niet uitvoerig behandeld. Daar is het boek immers niet voor geschreven. Wel vertelt het boek het verhaal van contacten en conflicten tussens christenen en moslims tijdens de koloniale tijd in Nederlands Indië (1596-1950). Men vindt in het boek ook uiteenlopende meningen en houdingen van de koloniale Nederlanders ten opzichte van moslims. In de periode van ongeveer driehonderd jaar hebben moslims verschillende benamingen gekregen van de christenen : moren, mohammedanen en uiteindelijk moslims.

De schrijver begint met het verhaal van

Frederik De Houtman, "handelaar en avonturier, deelnemer aan de zeereis van de Nederlanders naar Indië, 1595-1597" (p. 1) en eindigt met de affaire Ten Berge, 1931-1941 (p. 114) voor wat betreft de houdingen van de Nederlanders tegenover moslims. De handelaar beschrijft zijn reis in zijn *Cort Verhael*. Daarin schrijft hij dat hij door de Sultan van Atjeh gedwongen werd om moslim te worden door de geloofsbelijdenis uit te spreken. Hij weigerde omdat hij vond dat hij eerst ervan overtuigd moest zijn dat "er geen god is behalve Allah en dat Mohammed Zijn gezant is", alvorens hij de geloofsbelijdenis uitsprak. Als het verslag van Frederik De Houtman over deze dwang helemaal waar zou zijn, dan had de Sultan van Atjeh dus gehandeld in strijd met vers 256, soera 2 van de Quran : "Er is geen dwang in godsdienst". Maar het is nog de vraag of het verslag van Frederik De Houtman helemaal betrouwbaar is.

Wat ik in dit geval ook merkwaardig vind is de opmerking van de schrijver over het verschil van opvattingen tussen de Islam en het Christendom aangaande de geloofsbelijdenis. Hij schrijft : "De christelijke opvatting wil eerst geloof dan pas opname in de religie door doop. De Islamitische wil beginnen met uitspreken der geloofsbelijdenis, waarop de andere geloofsinleidingen en overtuigingen dienen te volgen"(p. 4). Dat is volgens mij niet helemaal waar. De islam wil ook dat iemand eerst overtuigd is van de eenheid van God en het profeetschap van Mohammed, alvorens hij of zij de *shahada* (geloofsbelijdenis) uitspreekt. Als iemand de *shahada* uitspreekt, terwijl hij of zij niet echt gelooft in wat hij of zij zegt, dan doet hij of zij alsof. Hij of zij is dan een

moenafiq, een hypocriet.

Dit woord leidt me tot de bespreking van een ander interessante figuur uit het boek, van wie ik de naam aan het begin van dit artikel al genoemd heb. Snouck Hurgronje. Voor mij en ook wellicht voor veel moslims blijft hij een mysterieuze man. Zou hij diep in zijn hart echt moslim zijn geweest of deed hij in het belang van zijn werk alsof hij moslim was? Als het laatste het geval zou zijn, dan zou hij in de ogen van veel moslims een *moenafiq* zijn geweest, een huichelaar, een schijnheilige of een hypocriet. Deze vraag is nog niet beantwoord door het volgende fragment uit het boek dat gaat over zijn levensgeschiedenis: "Door formeel de Islam aan te nemen kon hij 6 maanden te Mekka verblijven. Hij ging naar Indië toe met het voornemen om er de lokale Islam te bestuderen, vooral ook met het oog op de wetenschappelijke ondersteuning van het koloniale beleid. Om het vertrouwen van de moslims te winnen gedroeg hij zich als een moslim" (p. 83). Maar goed! Het is volgens mij nu niet meer van belang om te weten of Snouck Hurgronje zijn geloofsbelijdenis had gemeend of niet. Het is verleden tijd. Je komt er toch nooit echt achter. In zo'n situatie zeggen wij, moslims, altijd: *Allaboe a'lam*, God weet het beter.

Naast interessante verhalen over merkwaardige figuren uit de koloniale tijd, bevat het boek ook interessante beweringen. Neem bij voorbeeld de mening van de schrijver over het huidige ministerie van godsdienstzaken in Indonesië. Snouck Hurgronje was de ontwerper en oprichter van het Kantoor voor Inlandsche Zaken dat "terecht beschouwd kan worden als de voorganger en wegbereider van het Indonesische ministerie van godsdienstzaken" (p. 83). Dit is voor mij een nieuw gegeven. Het boek mag wel genoemd worden als

een geschiedenisboek dat met name gaat over de relatie tussen moslims en christenen in het verleden op het zuidelijk gedeelte van de wereld. Maar het boek bevat ook uitgesproken verwachtingen voor de toekomst. In het laatste hoofdstuk dat "Lessen uit het verleden?" heet, schrijft de schrijver, tevens hoofdredakteur van dit blad, over moslims in Nederland als volgt: "Er zijn in Nederland maar weinig moslims, die goed Nederlands spreken en tevens theologisch goed onderlegd zijn." De Indonesische moslims vormen in ons land maar een kleine groep, maar zij hebben juist meer geschoolde Islamleiders. Daarom is het verheugend, dat juist uit hun kringen wordt meegewerkt aan de stichting van een christelijk-islamitisch leerhuis, dat de waarden van beide religieuze tradities in ere houdt en zo een moment van ontmoeting wil verwezenlijken". (p. 152) Dit idee verdient, naar mijn mening, een brede steun zowel van moslims als van christenen. Niet alleen is de houding van de christenen t.o.v. moslims in de loop der eeuwen sterk veranderd, maar ook de visie van de moslims op christenen heeft verschuivingen ondergaan naar de goede richting.

Ten slotte, het is meer dan de moeite waard om het boek te lezen.

Abdul Bari Muchtar

Soefisme op de top van de duinen
Inayat Khan, *Het Gods-ideaal*, een uitgave van de Leidse Soefi Stichting, Ruychroeklaan 352 - 2597 EE Den Haag, 83 pag. f15,—

Het woord soefisme wordt vaak gebruikt voor de mystieke stromingen binnen de islamitische beweging. Daarnaast bestaat er ook een beperkter Soefibeweging, die zijn oorsprong vindt bij de Indiase mysticus en musicus Hazrat

Inayat Khan (1882-1927). Ex-minister Witteveen is hiervan de bekendste Nederlandse vertegenwoordiger. Op een hoog punt in de Katwijkse duinen heeft de Nederlandse afdeling een bedeplaats gebouwd. Vandaaruit zijn alleen duinen en zee zichtbaar. Dat verstilte en tijdloze is op alle bladzijden van het boekje ook aanwezig. Op p. 60 staat een voorspelling: "Over 50 jaren zal de psychologie belangrijker zijn dan medicijnen voor de genezing van zieken." Deze voorspelling zou nu al in vervulling moeten zijn gegaan, gezien de sterfdatum van de auteur. KS

Dialogoog in Hyderabad

Het *Henry Martin Institute of Islamic Studies* is al sinds 1930 werkzaam op het gebied van de relaties tussen christenen en moslims. Het was een protestants initiatief, maar sedert enkele jaren is er ook een katholiek stafid, Dr. Andreas D'Souza. Het instituut is momenteel gevestigd te Hyderabad, India. Het geeft twee tijdschriften uit: *Interaction*, dat onder meer actuele artikelen bevat over de verhoudingen tussen moslims en hindoes in India. Na een lange publicatiepauze sinds 1986 is men nu ook weer begonnen met de uitgave van *The Bulletin*. In het nummer van Jan. 1991 staan drie artikelen: W.C. Chittick schrijft over islamitische mystiek, J. Slomp over Maududi, *Reformer and Ideologist of Resurgent Islam* (vergelijk Begrip no. 99) en A. D'Souza, *Hindu Influence on Muslim Saint Veneration*. Een abonnement kost \$ 15,- per jaar. Men kan zich abonneren via J. Slomp, PB 203, 3830 AE Leusden. JS.

Een onvolledige encyclopedie van Abrahams familie

Joseph Longton, *Uit Abraham geboren. Joden, christendom, islam en hun vertakkingen*. Uig. Brepols, Maredsous 1990 (via Kok, Kampen), 275 blz. +over-

zichtskaart. Prijs f 35,—.

Dit boek bevat een overzicht van verschillende kerken, sekten, groepen en stromingen binnen jodendom, christendom en islam. De verschillende denominaties staan alfabetisch gerangschikt: van Adventisten tot Waldenzen. Een personen- en zakenregister vergemakkelijken het zoeken. Christelijke kerkgenootschappen zijn al vaker in kaart gebracht. Nieuw is, dat in deze uitgave ook joodse en islamitische stromingen zijn opgenomen. Dit overzicht kan zeker nuttig zijn, al kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de indeling van de onderscheiden geloofsgemeenschappen. De stroming "Soennieten" (ong. 700 miljoen aanhangers) krijgt bv. vijf bladzijden, de "Discipelen van Montfavet" (5000 leden) drie. Waarom worden zelfs de kleinste afsplitsingen van het 19e eeuwse protestantse christendom uitvoerig behandeld, terwijl de verschillende soefi-broederschappen, de Ismaïli's of de Alevieten niet genoemd worden? Waarom wordt er geen gewag gemaakt van zelfs maar verschillende hoofdstromingen binnen het huidige joden (denk maar aan reform-, orthodox, en chassidisch jodendom)?

De makers van het boek maken in hun inleiding niet goed duidelijk, aan de hand van welke criteria ze beslissen, welke stromingen of richtingen binnen joden, christendom of islam een apart lemma verdient in hun boek. Dat maakt, dat dit boek van twijfelachtige waarde is voor de lezer die meer thuis wil raken in jodendom of islam. Voor een overzicht van verschillende Westerse RK en protestantse stromingen is het echter best nuttig. G.M. Spelman.

Verfrissende theologische en praktische ideeën over dialoog uit Duitsland G. Müller en H. Spengler, *Religionen, Religiosität und christlicher Glaube*, Günterloh, Mohn, 1991, 139p.

Tussen 1985 en 1990 hebben een groep theologen en pastores van de (Lutherse) Protestantse Kerk van Duitsland zich gebogen over een aantal vragen die samenhangen met nieuwe religies in Duitsland, van New Age tot Islam. Het resultaat is een weloverwogen, maar toch ook praktisch boekje geworden. De auteurs citeren met kenmerkende instemming een aantal auteurs, die een duidelijk onderscheid maken tussen christelijk geloof en christelijke religie. Het christelijk geloof heeft zich wel verwezenlijkt in de christelijke religie, maar toch slechts zeer ten dele (15-30).

Bij de bespreking van de interreligieuze praktijk gaan zij uit van drie vooraanstaande christenen uit India, Japan en Ghana, die een synthese tussen het christendom en de traditionele religie van hun land willen beleven. Met betrekking tot de moslims in Europa wordt benadrukt, dat hun samenleven met christenen in ieder geval niet zou moeten leiden tot onverschilligheid. Er worden voorbeelden gegeven van kleuterschool tot gemengd huwelijk: godsdienst en geloof mogen daarin niet geminimaliseerd worden, maar in respect voor ieders eigenheid beleefd. Op deze manier probeert de groep zowel aan dialoog als aan de zendingsopdracht recht te doen. KS

Ecumenical Considerations on Christian-Muslim Relations, WCC Publications, Geneva, 1991.

In een klein boekje van 16 pagina's heeft de afdeling *Dialogue with People of Living Faiths* van de Wereldraad een aantal belangrijke punten nog eens samengevat. Over de complexe en trieste geschiedenis van godsdienstige relaties, de noodzaak tot respect en wederzijdse verrijking. Een zinnetje (uit de conferentie van San Antonio, 1989) viel mij op: "we Christians are called to be *wit-*

nesses to others, not judges of them" (15: Christenen zijn geroepen tot getuigenis aan anderen, niet om een veroordeling over anderen uit te spreken).

G.M.W. De Wit, *Godsdienstige gebruiken van verschillende religies. Gids ten behoeve van inrichtingen van justitie*, uitgegeven door het Bureau Hoofdaalmoezenier en Hoofdpredikant, Ministerie van Justitie, Postbus 20301, 2500 EH Den Haag; 1990.

De religieuze pluriformiteit van Nederland is op vrijwel alle terreinen van de maatschappij zichtbaar en strekt zich (helaas!) ook uit tot de huizen van bewaring. De praktische adviezen met betrekking tot godsdienstige feesten, kleding, voeding etc., die hier zijn verzameld, werden oorspronkelijk samengesteld voor Engeland. Het is op zorgvuldige wijze vertaald en aan de Nederlandse situatie aangepast. Op de 44 bladzijden staan honderden praktische wenken en voorschriften (in de juridische taal: "toegestane geloofsuitingen"), zoals de zinsnede over moslims: "het dragen van onder- of badkleding in gemeenschappelijke doucheruimten mag niet worden belet." (22) Een ander voorschrift: "Moslims hanteren de Koran met grote eerbied. Het personeel dient de nodige zorgvuldigheid aan de dag te leggen bij het doorzoeken van cellen en het omgaan met persoonlijke bezittingen van islamitische gedetineerden."

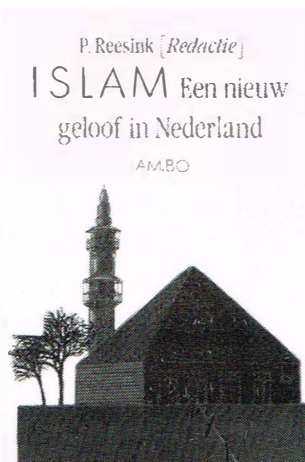
Aan deze Nederlandse bewerking is een goede literatuurlijst toegevoegd en een hoofdstukje over de typische protestante en katholieke godsdienstige gewoonten. KS

NIEUW VERSCHENEN EN VERKRIJGBAAR IN DE BOEKHANDEL:

P. Reesink [redactie]: Islam een nieuw geloof in Nederland

Ambo, Baarn, 1991, 263 pagina's; f 49,50.

Het belangrijkste uit 8 jaargangen van BEGRIP bij elkaar in een handzaam en zeer mooi uitgevoerd boek! Dr. P. Reesink zocht samen met Dr. M. van den Boom en Drs. J. Slomp de belangrijkste artikelen uit BEGRIP 1981-1988 bijeen. Een aantal artikelen werd speciaal voor deze uitgave herschreven en bijgewerkt. Het boek is zeer goed toegankelijk gemaakt door een goede literatuurlijst en een bondige woordenlijst, waarin vooral de vele arabische termen helder worden uitgelegd. In vergelijking met de selectie uit de eerste vijf jaar van BEGRIP biedt deze recente keuze vooral veel informatie over actuele ontwikkelingen in Nederland, ook al worden de algemene kenmerken en de internationale ontwikkelingen binnen de wereld van de islam ook globaal besproken.

Uit de inhoud: Deel 1: Geloof en voorschriften
Deel 2: Geloof en diversiteit
Deel 3: Geloof en samenleving
Deel 4: Twee geloven in relatie

Nog steeds verkrijgbaar bij de Administratie van BEGRIP (Luybenstraat 17, 5211 BR Den Bosch) of bij het Dienstencentrum van de Ger. Kerken te Leusden (Postbus 203, 3830 AE Leusden)

HET BESTE UIT BEGRIP

Een bloemlezing uit de eerste vijf jaargangen van het tijdschrift BEGRIP als bijdrage tot een betere verstandhouding tussen christenen en moslims, onder redactie van P. Backx, H. Obdeijn, J. Slomp en Mw. G. Versteegden.

Uit de inhoud:

1. Islamitische feesten en rituelen
2. De islamitische wetgeving (shari'a)
3. Theologie en politiek
4. Relaties tussen moslims en christenen

Formaat A4, 159 pagina's; prijs: f 5,- excl. verzendkosten.

BGRIP
Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
tel. 073-145159 (tstnr. 3)